

MINTAQAVIY IQTISODIYOT SHAROITIDA SANOAT BOSHQARUVI MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISHNING NAZARIY-METODOLOGIK ASOSLARI

Axmedova Xumora Ibroxim qizi
tayanch doktorant NamDTU
xumoraibragimovna@gmail.com
ORCID: 0009-0008-1953-2548
+998998727393

<https://doi.org/10.5281/zenodo.21331222>

Annotatsiya. Mazkur maqolada mintaqaviy iqtisodiyot sharoitida sanoat boshqaruvi mexanizmlarini takomillashtirishning nazariy-metodologik asoslari kompleks yondashuv asosida tahlil qilinadi. Tadqiqotda institutsional iqtisodiyot, resurslarga asoslangan yondashuv (RBV), klasterlashuv nazariyasi hamda strategik boshqaruv konsepsiyalarining integratsiyasi orqali sanoat boshqaruvi samaradorligini oshirish omillari aniqlanadi. Ilmiy tahlil natijalariga ko'ra, sanoat boshqaruvi mexanizmlarining izchil modernizatsiyasi mintaqaviy iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash, investitsion jozibadorlikni oshirish va sanoat tarmoqlarining raqobatbardoshligini kuchaytirishda hal qiluvchi ahamiyat kasb etishi asoslab beriladi.

Kalit so'zlar. Mintaqaviy iqtisodiyot, sanoat boshqaruvi, institutsional muhit, strategik boshqaruv, resurslarga asoslangan yondashuv (RBV), klasterlashuv, raqamli transformatsiya, hududiy rivojlanish, iqtisodiy barqarorlik, sanoat siyosati.

Kirish

Globallashuv, raqamli transformatsiya va sanoat tarmoqlarida texnologik yangilanishlar jadallashayotgan hozirgi sharoitda mintaqaviy iqtisodiyotning barqaror rivojlanishini ta'minlash masalasi tobora dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Ayniqsa, hududiy resurslardan samarali foydalanish, sanoat ishlab chiqarishini modernizatsiya qilish va boshqaruv tizimlarini takomillashtirish mintaqalarning raqobatbardoshligini oshirishda hal qiluvchi omil sifatida namoyon bo'lmoqda. Jahon tajribasi shuni ko'rsatadiki, sanoatni hududiy rivojlanish strategiyalari bilan uyg'unlashtirilgan holda boshqarish iqtisodiy o'sish sur'atlarini tezlashtiradi hamda hududlararo ijtimoiy-iqtisodiy tafovutlarni kamaytiradi [1].

Mintaqaviy iqtisodiyot nazariyasida sanoat boshqaruvi mexanizmlari klasterlashuv, innovatsion tizimlar, institutsional muhit va strategik menejment yondashuvlari asosida izohlanadi. Jumladan, sanoat klasterlari va hududiy ixtisoslashuvning iqtisodiy samaradorlikka ta'siri bo'yicha olib borilgan tadqiqotlarda innovatsion infratuzilma, bilimlar oqimi va korxonalararo kooperatsiyaning muhim roli asoslab berilgan. Mazkur yondashuvlar sanoat rivojlanishida hududiy omillarning hal qiluvchi ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatib beradi [2].

O'zbekiston Respublikasida hududlarni kompleks ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish, sanoatni modernizatsiya qilish va iqtisodiyotni diversifikatsiyalash davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlari sifatida belgilangan. Xususan, qabul qilingan strategik hujjatlar hududiy sanoat salohiyatini oshirish, ishlab chiqarish infratuzilmasini rivojlantirish va investitsiya muhitini yaxshilashga qaratilgan. Biroq sanoat boshqaruvi mexanizmlarining hududiy rivojlanish omillari bilan yetarlicha uyg'unlashmaganligi sanoat korxonalarining samaradorligini cheklab kelmoqda [3].

Mazkur holatlar mintaqaviy iqtisodiyot sharoitida sanoat boshqaruvi mexanizmlarini takomillashtirishning nazariy-metodologik asoslarini chuqur tadqiq etish, mavjud yondashuvlarni tizimlashtirish va hududiy xususiyatlarni inobatga olgan holda yangi konseptual boshqaruv

modelini ishlab chiqish zaruratini yuzaga keltirmoqda. Shu nuqtayi nazardan, sanoat boshqaruvi mexanizmlarining tarkibiy tuzilmasi, institutsional muhit va innovatsion omillar o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni aniqlash mintaqaviy sanoat siyosatini ilmiy asoslashda muhim ahamiyat kasb etadi [4].

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

Mintaqaviy iqtisodiyot va sanoat boshqaruvi mexanizmlarining nazariy asoslari asosan hududiy ixtisoslashuv, klasterlashuv va institutsional iqtisodiyot konsepsiyalariga tayanadi. P.Krugman mintaqaviy rivojlanishning asosiy omillari sifatida ishlab chiqarishning hududiy kontsentratsiyasi, transport xarajatlari va bozor sig'imini ko'rsatib, sanoat boshqaruvi tizimining hududiy omillarga moslashuvi iqtisodiy samaradorlikni oshirishini ilmiy asoslagan [1]. M.Porter esa sanoat klasterlari orqali raqobat ustunligini shakllantirish mexanizmlarini tahlil qilib, hududiy muhitning sanoat korxonalarini strategik rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatishini isbotlagan [2]. Ushbu yondashuvlar sanoat boshqaruvining faqat korxona darajasida emas, balki mintaqaviy iqtisodiy tizim doirasida shakllanishi zarurligini ko'rsatadi. Keyingi tadqiqotlarda sanoat boshqaruvi mexanizmlarining innovatsion va institutsional jihatlariga alohida e'tibor qaratilgan. P.Cooke va K.Morgan hududiy innovatsion tizimlar konsepsiyasini ishlab chiqib, sanoat boshqaruvida bilimlar oqimi, tarmoqlararo integratsiya va hamkorlik muhitining hal qiluvchi ahamiyatga ega ekanligini asoslab bergan [3]. B.Asheim va M.Gertler esa mintaqaviy innovatsion tizimlarning sanoat samaradorligini oshirishdagi rolini tahlil qilib, boshqaruv mexanizmlarini hududiy innovatsion salohiyat bilan uyg'unlashtirish zarurligini ta'kidlagan [4]. Ushbu ilmiy qarashlar sanoat boshqaruvi mexanizmlarining tarkibiy jihatdan murakkabligini hamda ularning hududiy omillar bilan uzviy bog'liqligini ko'rsatadi.

O'zbekiston iqtisodiy adabiyotlarida mintaqaviy iqtisodiyot va sanoat boshqaruvi mexanizmlarining nazariy asoslari, avvalo, hududlarning ixtisoslashuvi va resurs salohiyatiga tayanib rivojlanish konsepsiyasi doirasida yoritilgan. Xususan, A.X. Vohidov, Sh.R. Xolmatov, U.U. Djalilov va B.Y. Xodievlarining ilmiy ishlarida hududiy sanoat siyosati, ishlab chiqarish kuchlarini joylashtirish va mintaqaviy raqobatbardoshlik tushunchalari markaziy o'rin egallaydi. Ushbu mualliflar sanoat korxonalarini boshqarishda hududiy omillar – infratuzilma, mehnat resurslari, logistika va investitsiya muhitining hal qiluvchi rolini asoslab bergan. Biroq ularning ishlari ko'proq makro va mezodarajadagi tahlil bilan cheklanib, sanoat korxonalarini boshqaruv mexanizmlarining hududiy moslashuvchanligi yetarli darajada tizimli yoritilmagan.

So'nggi yillarda O'zbekiston iqtisodchilarining (M.Q. Pardaev, D.A. Rasulov, B.O. Berkinov va boshqalar) tadqiqotlarida sanoatni hududiy rivojlantirishni boshqarishning institutsional va iqtisodiy mexanizmlariga alohida e'tibor qaratilmoqda. Ular klasterlashuv, erkin iqtisodiy zonalar, sanoat zonalarini va davlat-xususiy sheriklik mexanizmlarini mintaqaviy sanoat samaradorligini oshiruvchi asosiy instrumentlar sifatida baholaydilar. Shu bilan birga, mahalliy adabiyotlarda nazariy yondashuvlar amaliy boshqaruv mexanizmlari bilan yetarli darajada integratsiyalanmagan: ko'plab ishlar tavsifiy xarakterda bo'lib, hududiy sanoat boshqaruvida qaror qabul qilish modellari, samaradorlikni o'lchash va mexanizmlarni moslashtirish metodologiyasi chuqur ishlab chiqilmagan. Aynan shu bo'shliq “mintaqaviy iqtisodiyot sharoitida sanoat boshqaruvi mexanizmlarini takomillashtirish” mavzusining dolzarbligini yanada kuchaytiradi.

O'zbekiston iqtisodiyoti sharoitida mintaqaviy sanoat boshqaruvi masalalari asosan hududlarni kompleks rivojlantirish, sanoatni modernizatsiya qilish va iqtisodiy diversifikatsiyalash siyosati doirasida o'rganilgan. Mahalliy olimlar tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda sanoat boshqaruvi mexanizmlarining institutsional asoslari, hududiy investitsiya muhitining ta'siri va klasterlashuv jarayonlari tahlil qilingan [5].

TADQIQOTLAR METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqot mintaqaviy iqtisodiyot sharoitida sanoat boshqaruvi mexanizmlarining shakllanishi, faoliyat yuritishi va takomillashuv qonuniyatlarini aniqlashga qaratilgan bo'lib, unda **tizimli yondashuv, institutsional tahlil, funksional tahlil hamda strukturaviy-logik modellashtirish** metodlari uyg'un holda qo'llanildi. Tizimli yondashuv sanoat boshqaruvini hududiy iqtisodiy tizimning tarkibiy elementi sifatida ko'rib chiqish, uning ichki tuzilmasi va tashqi muhit bilan o'zaro aloqadorligini aniqlash imkonini berdi. Institutsional tahlil esa boshqaruv mexanizmlarining normativ-huquqiy, tashkiliy va iqtisodiy asoslarini baholash orqali ularning samaradorligini belgilovchi omillarni ochib berishga xizmat qildi.

Tadqiqotning empirik bazasini O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi (stat.uz) ma'lumotlari, hududiy statistika boshqarmalari hisobotlari hamda sanoat korxonalarining moliyaviy-iqtisodiy ko'rsatkichlari tashkil etdi. Ushbu ma'lumotlar asosida **qiyosiy tahlil, dinamik qatorlar tahlili, indeks usuli va regressiyaviy modellashtirish** metodlari yordamida sanoat rivojlanishining hududiy tendensiyalari va boshqaruv mexanizmlarining ta'sir darajasi baholandi. Statistik tahlil sanoat ishlab chiqarish hajmi, mehnat unumdorligi, investitsiya faolligi va innovatsion ko'rsatkichlar o'rtasidagi bog'liqlikni aniqlashga imkon berdi.

Metodologik jihatdan tadqiqotda **klaster nazariyasi, mintaqaviy innovatsion tizimlar konsepsiyasi va strategik boshqaruv yondashuvlari** integratsiyalashgan holda qo'llanildi. Bu esa sanoat boshqaruvi mexanizmlarini nafaqat alohida korxonalar, balki butun hududiy ishlab chiqarish tizimi doirasida baholash imkonini berdi. Shuningdek, tadqiqot jarayonida **ekspert baholash, SWOT-tahlil va benchmarking** metodlaridan foydalanilib, mintaqaviy sanoat boshqaruvi mexanizmlarining kuchli va zaif tomonlari, mavjud imkoniyatlar hamda tahdidlar tizimli baholandi. Bu esa hududiy sanoat boshqaruvini takomillashtirishga qaratilgan ilmiy asoslangan taklif va tavsiyalar ishlab chiqish imkonini yaratdi. Metodologik yondashuvlarning kompleksligi tadqiqot natijalarining ishonchligi va amaliy ahamiyatini ta'minlashga xizmat qildi.

TAHLIL VA NATIJALARI

Olib borilgan empirik tahlillar shuni ko'rsatadiki, O'zbekiston mintaqalarida sanoat korxonalari rivojlanish sur'atlari va ularning iqtisodiy samaradorligi o'rtasida sezilarli hududiy tafovutlar mavjud. Ayrim viloyatlarda sanoat ishlab chiqarish hajmining o'sishi asosan resurs omillari va davlat investitsiyalariga bog'liq bo'lsa, boshqa hududlarda boshqaruv mexanizmlarining sifati, klasterlashuv darajasi hamda innovatsion salohiyat hal qiluvchi rol o'ynamoqda. Qiyosiy tahlil natijalari sanoat boshqaruvi mexanizmlarining institutsional yetukligi yuqori bo'lgan hududlarda ishlab chiqarish samaradorligi, mehnat unumdorligi va investitsiya faolligi barqarorroq ekanligini ko'rsatdi. Bu holat boshqaruv sifati mintaqaviy iqtisodiy o'sishning mustaqil va strategik omili ekanligini tasdiqlaydi.

Dinamik qatorlar va regressiyaviy modellashtirish natijalariga ko'ra, sanoat boshqaruvi mexanizmlarining takomillashuvi yalpi hududiy mahsulot hajmining o'sishiga sezilarli ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Xususan, institutsional muhit, ishlab chiqarish infratuzilmasi va innovatsion faollik ko'rsatkichlari sanoat samaradorligining asosiy determinantlari sifatida namoyon bo'ldi. Shu bilan birga, hududiy klasterlashuv darajasi yuqori bo'lgan viloyatlarda korxonalararo kooperatsiya kuchayib, ishlab chiqarish xarajatlari pasaygani va qo'shilgan qiymat hajmi ortgani aniqlandi. Bu esa sanoat boshqaruvida klaster yondashuvini strategik ustuvor yo'nalish sifatida joriy etish zarurligini ko'rsatadi.

SWOT-tahlil natijalari sanoat boshqaruvi mexanizmlarining kuchli tomonlari sifatida davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash siyosati, infratuzilma rivoji va sanoatni modernizatsiya qilish

dasturlarini ko'rsatgan bo'lsa, zaif tomonlari sifatida boshqaruvda markazlashuvning yuqoriligi, hududiy moslashuvchanlikning pastligi va raqamli boshqaruv instrumentlarining yetarlicha rivojlanmaganligi aniqlangan. Eng muhim imkoniyatlar sifatida sanoat klasterlari, logistika markazlari va raqamli platformalar asosida hududiy sanoatni qayta tashkil etish imkoniyati qayd etilgan bo'lsa, asosiy tahdidlar sifatida mintaqalararo iqtisodiy tafovutlarning chuqurlashuvi va investitsiya resurslarining notekis taqsimlanishi belgilandi.

Ichki omillar	Ijobiy (S — Kuchli tomonlar)	Salbiy (W — Zaif tomonlar)
Sanoat boshqaruvi mexanizmlarining holati	• Davlat tomonidan sanoatni qo'llab-quvvatlash siyosati mavjudligi • Infratuzilmaning izchil rivojlanib borishi • Sanoatni modernizatsiya qilish bo'yicha davlat dasturlarining amalga oshirilish	• Boshqaruvda markazlashuvning yuqori darajada saqlanib qolishi • Hududiy moslashuvchanlikning pastligi • Raqamli boshqaruv instrumentlarining yetarli darajada joriy etilmaganligi
Tashqi omillar	Ijobiy (O — Imkoniyatlar)	Salbiy (T — Tahdidlar)
Mintaqaviy iqtisodiy muhit	• Sanoat klasterlarini rivojlantirish imkoniyati • Logistika markazlari orqali hududlararo integratsiyani kuchaytirish • Raqamli platformalar asosida sanoat boshqaruvini qayta tashkil etish	• Mintaqalararo iqtisodiy tafovutlarning chuqurlashuvi • Investitsiya resurslarining hududlar bo'yicha notekis taqsimlanishi

Olingan tahliliy natijalar asosida mintaqaviy sanoat boshqaruvi mexanizmlarini takomillashtirish bo'yicha konseptual model ishlab chiqildi. Mazkur modelda institutsional muhit, strategik rejalashtirish, klasterlashuv, raqamli transformatsiya va innovatsion boshqaruv instrumentlari yagona integratsiyalashgan tizim sifatida qaraladi. Ushbu yondashuv sanoat korxonalarining iqtisodiy samaradorligini oshirish, hududiy iqtisodiy o'sishni jadallashtirish va mintaqalararo nomutanosibliklarni qisqartirish imkonini beradi. Natijada, sanoat boshqaruvining yangi modeli hududiy rivojlanish siyosatini ilmiy asoslashda muhim metodologik platforma vazifasini bajaradi.

O'zbekiston Respublikasi hududlarida sanoat ishlab chiqarishining rivojlanish sur'atlari, investitsiya faolligi va boshqaruv samaradorligi ko'rsatkichlari o'rtasidagi bog'liqlikni aniqlash maqsadida 2018–2024-yillar kesimida empirik tahlil amalga oshirildi. Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, sanoat ishlab chiqarish hajmining o'sish sur'atlari mintaqalar bo'yicha sezilarli farqlanadi, bu esa hududiy boshqaruv mexanizmlarining samaradorlik darajasi bilan bevosita bog'liqdir. Ayniqsa, sanoat klasterlari rivojlangan hamda institutsional muhit nisbatan barqaror bo'lgan viloyatlarda sanoat ishlab chiqarishi o'sish sur'atlari yuqori ekanligi kuzatildi.

Hududlar kesimida sanoat ishlab chiqarish hajmi o'sishi mintaqaviy boshqaruv mexanizmlarining amaliy samaradorligi bilan izohlanadi: klasterlashuv va investitsion muhit nisbatan barqaror bo'lgan hududlarda o'sish sur'atlari yuqoriroq kuzatiladi [11], [19].

1-jadval.

Hududlar kesimida sanoat ishlab chiqarish hajmi dinamikasi (2018–2024-yillar)

Hududlar	2018	2020	2022	2024	O'sish sur'ati, %
Toshkent sh.	68,4	82,6	96,3	115,7	169,1
Toshkent vil.	42,3	55,8	71,6	89,4	211,4
Farg'ona vil.	24,1	31,5	41,2	53,6	222,4
Andijon vil.	21,5	28,4	36,7	48,2	224,2
Namangan vil.	18,9	26,1	34,8	45,9	242,8
Respublika	261,0	327,8	409,6	521,4	199,7

Manba: O'zR Davlat statistika qo'mitasi (stat.uz), 2018–2024; **muallif hisob-kitobi**

2018–2024-yillarda O'zbekiston sanoat ishlab chiqarishi hajmi 261,0 trln so'mdan 521,4 trln so'mga yetib, qariyb 2 baravar o'sdi (199,7 %). Hududlar kesimida Toshkent shahri sanoatning asosiy lokomotivi bo'lib qolmoqda: uning ishlab chiqarish hajmi 68,4 trln so'mdan 115,7 trln so'mga oshib, respublika sanoatining salmoqli qismini shakllantirmoqda. Biroq mutlaq yetakchilik saqlanib qolganiga qaramay, Toshkent shahrining o'sish sur'ati (169,1 %) boshqa hududlarga nisbatan pastroq bo'lib, bu sanoatning bosqichma-bosqich hududlarga tarqalayotganini ko'rsatadi.

Toshkent viloyati va Farg'ona vodiysi viloyatlarida sanoat ishlab chiqarishining nisbiy o'sishi ancha yuqori bo'lib, hududiy sanoatlashtirish siyosati samaradorligini tasdiqlaydi. Xususan, Namangan viloyatida sanoat hajmi 18,9 trln so'mdan 45,9 trln so'mga oshib, 242,8 % eng yuqori o'sish sur'atiga erishgan. Andijon (224,2 %) va Farg'ona (222,4 %) viloyatlarida ham o'sish respublika o'rtacha ko'rsatkichidan yuqori. Bu tendensiya sanoat ishlab chiqarishining hududiy diversifikatsiyasi kuchayayotganini, ya'ni iqtisodiy faollikning poytaxtdan mintaqalarga nisbatan faolroq siljiyotganini anglatadi.

2-jadval.

**Hududlar kesimida sanoatga yo'naltirilgan investitsiyalar
hajmi (2018–2024-yillar) (o'lchov birligi: trln so'm)**

Hududlar	2018	2020	2022	2024	O'sish, %
Toshkent sh.	14,8	19,6	24,9	32,7	220,9
Toshkent vil.	9,6	13,8	18,7	24,5	255,2
Farg'ona vil.	6,4	9,3	13,8	18,9	295,3
Andijon vil.	5,8	8,6	12,4	17,2	296,6
Namangan vil.	5,1	8,1	11,7	16,5	323,5

2018–2024-yillarda sanoatga yo'naltirilgan investitsiyalar barcha hududlarda jadal oshgan bo'lib, bu O'zbekistonda sanoatni modernizatsiya qilish va hududiy rivojlanishni jadallashtirish siyosati faol amalga oshirilayotganini ko'rsatadi. Mutlaq hajm bo'yicha Toshkent shahri yetakchi bo'lib qolmoqda: investitsiyalar 14,8 trln so'mdan 32,7 trln so'mga yetib, 220,9 % o'sishga erishgan. Toshkent viloyatida ham investitsiyalar 2,5 baravardan ko'proqqa oshib (255,2 %), poytaxt aglomeratsiyasi atrofida sanoat bazasining kengayayotganini tasdiqlaydi.

Shu bilan birga, Farg‘ona vodiysi viloyatlarida investitsiyalar o‘shish sur‘ati ancha yuqori bo‘lib, hududiy sanoatlashtirishning kuchayganini ko‘rsatadi. Namangan viloyatida investitsiyalar 5,1 trln so‘mdan 16,5 trln so‘mga chiqib, 323,5 % eng yuqori nisbiy o‘shishga erishgan. Andijon (296,6 %) va Farg‘ona (295,3 %) viloyatlarida ham deyarli uch baravar o‘shish kuzatilmoqda. Bu tendensiya investitsiya oqimlarining asta-sekin markazdan mintaqalarga siljiyotganini, natijada sanoat ishlab chiqarishining hududiy muvozanati mustahkamlanayotganini ko‘rsatadi.

3-jadval.

Hududlar kesimida sanoatda mehnat unumdorligi (2018–2024-yillar)
(o‘lchov birligi: mln so‘m/ishchi)

Hududlar	2018	2020	2022	2024	O‘shish, %
Toshkent sh.	96	121	146	172	179,2
Toshkent vil.	74	96	121	148	200,0
Farg‘ona vil.	62	81	103	129	208,1
Andijon vil.	59	78	99	124	210,2
Namangan vil.	54	76	98	127	235,2

Manba: O‘zR Davlat statistika qo‘mitasi (stat.uz), 2018–2024;

2018–2024-yillarda sanoatda mehnat unumdorligi barcha hududlarda barqaror va tezkor o‘shish trendini namoyon qilgan. Mutlaq daraja bo‘yicha yetakchilik Toshkent shahrida saqlanib qolmoqda: 2018-yildagi 96 mln so‘m/ishchidan 2024-yilda 172 mln so‘m/ishchiga yetib, 79,2 % real o‘shish qayd etilgan. Toshkent viloyatida esa unumdorlik 74 mln so‘mdan 148 mln so‘mga ko‘tarilib, 2 baravarlik o‘shishga erishilgan. Bu ikki hududda yuqori texnologiyali sanoat, infratuzilma sifati va kapital bilan qurollanish darajasi yuqori bo‘lgani sababli unumdorlikning mutlaq darajasi hamon boshqa viloyatlardan ancha oldinda qolmoqda.

Farg‘ona vodiysi viloyatlari (Farg‘ona, Andijon, Namangan)da nisbiy o‘shish sur‘atlari yanada yuqori bo‘lib, sanoatning modernizatsiyasi va yangi ishlab chiqarish quvvatlarining ishga tushirilishi samaradorlikni tez oshirganini ko‘rsatadi. Ayniqsa Namangan viloyati 2018-yildagi 54 mln so‘mdan 2024-yilda 127 mln so‘mga chiqib, 235,2 % o‘shish bilan eng yuqori nisbiy natijani qayd etgan. Andijon (210,2 %) va Farg‘ona (208,1 %) viloyatlarida ham shunga o‘xshash dinamik o‘shish kuzatilmoqda. Bu hududlar hali Toshkent hududlariga nisbatan past start nuqtasidan boshlangan bo‘lsa-da, sanoatni hududiy diversifikatsiya qilish va investitsiya oqimlarini mintaqalarga yo‘naltirish siyosati samarali ishlayotganini tasdiqlaydi.

XULOSA

O‘tkazilgan nazariy va empirik tahlillar natijalari shuni ko‘rsatadiki, sanoat boshqaruvi mexanizmlarini takomillashtirish, eng avvalo, ularning hududiy moslashuvchanligini kuchaytirishni talab etadi. Amaldagi markazlashgan boshqaruv modeli sanoat salohiyati, resurslar tuzilmasi va iqtisodiy ixtisoslashuvi turlicha bo‘lgan hududlarga nisbatan bir xil yondashuvni qo‘llashga olib kelmoqda, bu esa boshqaruv samaradorligini pasaytiradi. Shu bois, sanoat siyosatini hududlarning real iqtisodiy imkoniyatlariga moslashtiruvchi differensial boshqaruv modeli joriy etilishi zarur. Har bir viloyat uchun sanoat ixtisoslashuvi, mehnat bozori, logistika imkoniyatlari va

investitsiya jozibadorligini hisobga olgan holda alohida hududiy sanoat rivojlanish profili ishlab chiqilishi boshqaruv qarorlarining aniqligi va samaradorligini oshiradi.

Shu bilan birga, sanoat klasterlari sanoat boshqaruvining markaziy institutsional elementi sifatida mustahkamlanishi lozim. Empirik natijalar ko'rsatadiki, klasterlashuv mavjud hududlarda sanoat ishlab chiqarishi, investitsiya faolligi va mehnat unumdorligi yuqori sur'atlarda o'smoqda. Shu sababli klasterlarni faqat ishlab chiqarish shakli sifatida emas, balki investitsiyalarni jalb qilish, innovatsiyalarni joriy etish va kooperatsiyani boshqaruvchi hududiy iqtisodiy subyekt sifatida rivojlantirish talab etiladi. Bu sanoat boshqaruvini davlat markazidan hududiy iqtisodiy tizimlarga bosqichma-bosqich o'tkazish imkonini beradi.

Boshqaruv samaradorligini oshirishda raqamli texnologiyalar hal qiluvchi rol o'ynaydi. Hozirgi tizimning asosiy zaif tomoni real vaqt rejimida monitoring va prognozlash imkoniyatlarining cheklanganligidir. Shu sababli sanoat korxonalari, klasterlar va investitsiya loyihalarini qamrab oluvchi yagona hududiy sanoat raqamli platformasini joriy etish zarur. Ushbu platforma ishlab chiqarish hajmi, investitsiyalar, bandlik va logistika ko'rsatkichlarini integratsiyalashgan holda aks ettirib, boshqaruv qarorlarini faktlarga asoslangan, prognozli va moslashuvchan qilishga xizmat qiladi.

Bundan tashqari, sanoat boshqaruvining institutsional asoslarini hududiy darajada mustahkamlash muhimdir. Viloyatlarda sanoatni rivojlantirish agentliklari, klasterlarni boshqarish markazlari va investitsiya brokerlik institutlarini shakllantirish sanoat siyosatini joylarda faol amalga oshirish imkonini beradi. Bunday institutlar hududning o'ziga xos ehtiyojlari va imkoniyatlariga mos holda loyihalarni tanlash, investorlar bilan ishlash va sanoatni strategik rivojlantirish vazifalarini bajarishi kerak.

Nihoyat, sanoat boshqaruvida strategik rejalashtirish majburiy mexanizmga aylantirilishi lozim. Har bir hudud uchun uzoq muddatli sanoat rivojlanish strategiyalari, klaster yo'nalishlari va investitsiya xaritalarining ishlab chiqilishi sanoat siyosatini fragmentar va qisqa muddatli qarorlardan barqaror va tizimli rivojlanish modeliga o'tkazadi. Natijada sanoat samaradorligi oshib, hududiy iqtisodiy o'sish jadallashadi va mintaqalararo nomutanosibliklar izchil kamayib boradi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Porter M.E. *The Competitive Advantage of Nations*. – New York: Free Press, 1990. – 855 p.
2. Krugman P. *Geography and Trade*. – Cambridge: MIT Press, 1991. – 156 p.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 16-fevraldagi PQ-66-son Qarori “Hududlarni kompleks ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida”.
4. Cooke P., Morgan K. *The Associational Economy: Firms, Regions and Innovation*. – Oxford: Oxford University Press, 1998. – 432 p.
5. Asheim B., Gertler M. The geography of innovation: Regional innovation systems // *The Oxford Handbook of Innovation*. – Oxford: Oxford University Press, 2005. – P. 291–317.
6. Todaro M., Smith S. *Economic Development*. 12th ed. – New York: Pearson, 2015. – 864 p.
7. Maskell P., Malmberg A. Localised learning and industrial competitiveness // *Cambridge Journal of Economics*. – 1999. – Vol. 23. – P. 167–185.
8. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son Farmoni “2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida”.
9. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 16-fevraldagi PQ-66-son Qarori “Hududlarni kompleks ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida”.

10. O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi. Rasmiy statistika ma'lumotlari bazasi. – <https://stat.uz>
11. Karimov M.A. *Mintaqaviy iqtisodiyot va hududiy rivojlanish strategiyalari*. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2021. – 280 b.
12. Xolmatov B.Sh., Tursunov B.O. *Sanoatni boshqarishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlari*. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2022. – 256 b.
13. Axmedova X.I. Mintaqaviy sanoat boshqaruvining institutsional asoslari // *Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar*. – 2024. – №4. – B. 87–96.
14. Glaeser E.L. *Triumph of the City*. – New York: Penguin Press, 2011. – 352 p.
15. Rodrik D. *Industrial Policy for the Twenty-First Century*. – Harvard University Press, 2004. – 42 p.
16. World Bank. *World Development Report: Reshaping Economic Geography*. – Washington DC, 2009. – 383 p.
17. UNIDO. *Industrial Development Report 2022: The Future of Industrialization*. – Vienna, 2022. – 215 p.